

Professori Tuomas Forsberg

Tampereen yliopisto

Pfäffikonissa

24.2.2025

Asia: VNS 9/2024 vp Valtioneuvoston puolustusselonteko

Valtioneuvoston puolustusselonteko 2024 on vanhentunut jo ennen kuin se on käsitelty eduskunnassa. Olen mielelläni väärässä seuraavassa analyysissä mutta en myöskään halua kaunistella asioita (poliitikot voivat niin tehdä).

Syynä selonteon vanhentuneisuuteen on Yhdysvaltojen politiikan raju muutos presidentti Donald Trumpin tultua uudelleen valtaan tammikuussa 2025. Sen seurauksena Yhdysvallat ei ole enää sitoutunut ylläpitämään saati puolustamaan sääntöpohjaista maailmanjärjestystä. Sen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa eivät ohjaa perinteiset liberaalit arvot kuten demokratia ja ihmisoikeudet eikä myöskään perinteiset realistiset kansainvälistä järjestystä koskevat periaatteet kuten suvereniteetin ja alueellisen koskemattomuuden kunnioitus sekä tehdyistä sopimuksista kiinni pitäminen vaan pikemminkin konservatiiviset ideologiset arvot ja maailman näkeminen paikkana ("viidakkona"), jossa sääntöjä ei ole tai niistä ei tarvitse välittää. Kysymys ei ole enää vain Trumpin hallinnon sanoista vaan sen teoista (joista osa on sanallisia).

Yhdysvaltojen ulko- ja turvallisuuspolitiikan ytimessä on hyvin kapeasti määritelty oma etu, jonka ensi sijassa määrittelee maan presidentti omasta maailmankuvastaan käsin. Tämä maailmankuva ei perustu haluun ymmärtää todellisuutta ja sitoutua tosiasioihin. Presidenttivetoisuuden, ideologisuuden ja faktaresistanssin vuoksi Yhdysvaltojen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa ei siis välttämättä seuraa mitään loogista "ratiota", ei ainakaan "kansallista etua", miten se Yhdysvalloissa perinteisesti on määritelty. Siihen on olennaisella tavalla liittynyt pitkäjänteisten ja monenkeskisten liittolaissuhteiden rakentaminen sekä instituutioihin perustuvan kansainvälisen järjestyksen idea. Yhdysvallat on halunnut suojella omaa suvereniteettia sen sääntöpohjaisuutta kehitettäessä ja se on aina ajoittain rikkonut sääntöjä, mutta nämä on pyritty kehystämään poikkeuksina tai ne ovat olleet peitetoimintaa. Nyt on toisin. Ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa ei

ohjaa jatkuvuus vaan muutos, se ei ole kalkyloivaa saati diffuusua vastavuoroisuutta vaan sekä puhdasta ahneutta että omasta mielestään kaltoinkohdellun uhrin halua saada hyvitystä joistakin kuvitelluista vääryyksistä. Tämän seurauksena ”hyvä diili” voi hyvin perustua uhkailuun ja kiristämiseen.

Edellä johtuvista syistä Yhdysvaltojen politiikka on poukkoilevaa ja paljolti ennakoiमतonta huolimatta sen tietysti maailmankuvallisesta koherenssista: se perustuu lyhytnäköiseen transaktionalismiin ja vääristyneeseen todellisuuskuvaan eikä kokonaistrategian prioriteetit tai erilaiset maailmassa vallitsevat syy- ja seuraussuhteet ole siksi selviä. Koska Yhdysvaltojen ulko- ja turvallisuuspolitiikka ei perustu faktapohjaisuuteen ja sen sisäpolitiikka on vahvasti manipuloitua demokraattiset normit ohittaen, on epäselvää, kuinka lujaa maan politiikan tulisi törmätä todellisuuteen, jotta siitä seuraisi systemaattinen korjausliike ja minkä sisäpoliittisen mekanismin kautta se toteutuisi. Tällaiselle korjausliikkeelle on annettava oma mahdollisuuteensa mutta on varauduttava siihen, että Yhdysvaltojen ulko- ja turvallisuuspoliittinen muutos on pitkäaikaista. Suuret maat voivat tehdä politiikassakin isoja virheitä ilman että se olisi niille katastrofi, toisin kuin pienet.

Yhdysvaltojen ulko- ja turvallisuuspolitiikka on siis Donald Trumpin tultua uudestaan valtaan kehittynyt pitkälti huonoimman skenaarion mukaan. Huonoimmasta skenaariosta puuttuu oikeastaan vain Yhdysvaltojen vetäytyminen Natosta ja pidemmälle menevä yhteistyö Venäjän kanssa Naton eurooppalaisten jäsenmaiden intressien vastaisesti. Naton uskottavuus maailman kaikkien aikojen menestyksekkäimpänä liittokuntana on kuitenkin koetteilla. Se on perustunut paitsi solmittuun sopimukseen, myös yhteisiin etuihin ja jaettuihin arvoihin sekä viime kädessä integroituun sotilaallisen järjestelmään ja amerikkalaisten joukkojen läsnäoloon Euroopassa. Jos yhteiset intressit ja arvot poistuvat tästä kuviosta, kuinka pitkään integroitua puolustusjärjestelmää voidaan ylläpitää uskottavasti? Koska Yhdysvallat ei ole sitoutunut sopimuksiin eikä varsinkaan sellaisiin, joita edellinen hallinto on tehnyt, pelkkä paperi atlanttisesta liittokunnasta ja sen mukanaan tuomat velvoitteet eivät tietenkään merkitse mitään. Selvyden vuoksi: niin pitkään kuin Nato säilyy transatlanttisena liittona elinvoimaisena, meidän toki kannattaa elää sen mukaan ja pyrkiä vahvistamaan sitä.

Olisiko tämä kehityskulku pitänyt osata ennakoida? Muutoksen suunta kyllä osattiin osin ennakoida jonakin mahdollisuutena mutta sen toteutumista näin rajusti ja nopeasti ei silti pidetty todennäköisesti. Jälkiviisastelu ei ole itsetarkoitus, mutta on hyvä pohtia, minkälaiset mahdolliset harhat estivät näkemästä negatiivista kehityskulkua ja johtivat myönteisten skenaarioiden korostumiseen. Mielestäni näitä ovat olleet taipumus 1) nähdä Trumpin puheet öykkärointinä, meluna, jolla ei loppupelissä ole kuitenkaan olennaista merkitystä 2) uskoa Yhdysvaltojen politiikan jatkuvuuteen Naton ja keskeisten liittolaissuhteiden osalta ja lukea sekavia signaaleja tästä uskosta käsin 3) luottaa jonkinlaisen rationaalisen Yhdysvaltojen kansallisen edun olemassaoloon, jota Yhdysvallat viime kädessä noudattaa, 4) uskoa Yhdysvaltojen hallinnossa olevien

perinteisesti ajattelevien toimijoiden vaikutusvaltaan ja 5) ajatella, että Trump tyylillään tuottaa myös hyviä asioita 6) olla näkemättä Yhdysvaltojen hallinnan ideologista Eurooppa-vastaisuutta sekä 7) uskoa, että Trumpin politiikan kielteisissä piirteissä olisi jonkinlainen Suomen mentävä aukko.

Mitä johtopäätöksiä tästä tilannekuvasta on vedettävä? Ensinnäkin meidän on vaalittava omaa ja eurooppalaista yhtenäisyyttä nyt niin putinilaista kuin trumpilaistakin propagandaa vastaan. Suomessa on yllättävän huonosti varauduttu jälkimmäiseen: kun Trump on klassinen esimerkki politiikasta joko toistaa epätosia asioita ja tuottaa koko ajan uusia, edes faktantarkastus ei pysy perässä. (Ei esimerkiksi ole niin, että Nato-maat olisivat nostaneet puolustusmenoja ensi sijassa Trumpin politiikan vaikutuksesta – kasvu oli nopeampaa Obaman ja Bidenin kausilla kuin Trumpin kaudella. Ei ole niin, että Yhdysvallat on tukenut Ukrainaa enemmän kuin eurooppalaiset. Ei ole niin, että eurooppalaiset ovat jotakin velkaa Yhdysvalloille, vaan yhtä hyvin Yhdysvallat on velkaa eurooppalaisille näiden panoksesta Yhdysvaltojen operaatioihin Afganistanissa ja Irakissa. Ei ole niin, että Trump esti Venäjän hyökkäyksen Ukrainaan ensimmäisellä presidenttikaudellaan. Etc.) Atlantin toiselta puolelta lähtöisin oleviin kulttuurisotiin on meillä saamaan aikaan aselepo!

Toiseksi Suomen on nyt varauduttava myös negatiivisiin kehityskulkuihin ja niiden pysyvyyteen. Meidän on tarkkaan pohdittava, missä suhteessa olemme riippuvaisia Yhdysvalloista ja mitä tapahtuu, jos näitä riippuvuussuhteita käytettäisiinkin meitä vastaan. Esimerkiksi F-35 kaupat on Suomelle sekä suoja että merkittävä haavoittuvaisuus. Mutta mikään historia tai vallitseva hyvä tahto ei suojaa Suomea mahdolliselta mielivallalta. Valtionhallinnossa ja maanpuolustuskursseilla on nyt paljon uusia ”pelejä” pelattavana!

Kolmanneksi on pohdittava, mitä tämä parhaiten kääntyy strategiaksi. Oikea strategia voi olla se, että yritetään ylläpitää hyviä liittolaissuhteita ja keskinäisen luottamuksen kulisseeja niin pitkään kuin mahdollista. Ollaan toiveikkaita eikä provosoida tai varsinkaan provosoiduta mutta varaudutaan silti myös pahimpaan (pelkkä toivo ei ole strategia). Samaan tapaan kuin kylmän sodan aikana kansalaisyhteiskunnan on hyväksyttävä poliitikkojen kaksoiskieli ja luotettava, että he ovat tilanteen tasalla. (Niiden, jotka uskovat tällaisen toimintamallin toimivuuteen suhteessa Yhdysvaltoihin, ei tulisi sitten myöskään kritisoida tai varsinkaan moralisoida edellisiä sukupolvia suomettuneisuudesta). Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan perinteinen vahvuus on ollut yksituumaisuus yhdistettynä ketteryteen: saatamme tarvita sitä jatkossakin.

Venäjän sotilaallinen uhka on luonnollisesti huomattavasti suurempi, mikäli Yhdysvaltojen politiikka jatkaa trumpilaisella polulla. Venäjän voitto Ukrainassa on tässä yhteydessä pienempi huoli kuin sille mieleinen muutos koko kansainvälisen järjestelmän luonteessa. Toki Venäjän ja Yhdysvaltojen välillä on olennainen ero siinä mielessä, että Venäjä haluaa järjestyksen, jossa se on yksi suurvalta ja saa määritellä etupiirinsä, kun taas Yhdysvalloille koko järjestyksen käsite on toissijainen. Venäjä on pyrkinyt muuttamaan kansainvälistä järjestystä, jotta se saisi vapaat kädet Ukrainassa ja globaalisti tunnustetun suurvalta-aseman. Suomen

kannalta olennaista on, olemmeko me Venäjän etupiiriä vai emme. Tästä voidaan esittää vastakkaisia tulkintoja ja todennäköisin vastaus on jossain eri ääripäiden välillä eli määrittely on kontekstuaalista ja historiallisesti muuttuvaa. Vaikka Venäjä voittaisi Ukrainassa, sen muodostaman uhkakuvan kannalta olennainen tekijä ei kuitenkaan ole Venäjän sotilaallisten kyvykkyyksien kasvu: Ukraina tulee sitomaan niitä jatkossakin eikä Venäjän bruttokansantuote ole kuin korkeintaan kolmasosa siitä, mitä se oli suhteessa maailmantalouteen Neuvostoliitolla kylmän sodan aikana. Venäjällä on jatkossakin kyky käydä sotia ja sen oppinut Ukrainan sodan virheistä, miten niitä käydään, mutta sitä vastaan on mahdollista rakentaa pelote myös ilman Yhdysvaltoja. Sen sijaan Trumpin politiikka voi lisätä Venäjän riskinottohalukkuutta, kun Ukrainan operaatio vaikeuksista ja menetyksistä huolimatta tuotti tulosta eikä Yhdysvaltojen pelotetta enää välttämättä ole vastapainona. Lyhyellä tähtäimellä Venäjän on kuitenkin ensin varmistettava ”voittonsa” Ukrainassa. Jos riskinottohalukkuus ei olennaisesti kasva, tuskin näemme uutta isoa hyökkäyssotaa lähitulevaisuudessa mutta sen sijaan erilaiset hydridioperaatiot eurooppalaisia maita kohtaan tulevat jatkumaan.

Seuraavat selonteon tiivistelmän kohdat edellyttävät vähintään uutta tulkintaa tai ainakin keskustelua, jossa otetaan huomioon muuttunut tilanne. On kuitenkin mietittävä, miten asiat halutaan strategisesti signaloida niin, että ne eivät yhtäältä näytä täysin sokeilta mutta säilyttävät strategisen pelivaran ja lähettävät ulkovalloille toivotun signaalin.

1. Suomen ja Euroopan turvallisuusympäristö on heikentynyt perustavanlaatuisesti ja pitkäkestoisesti Venäjän hyökättyä Ukrainaan.

-> Suomen ja Euroopan turvallisuusympäristö on heikentynyt perustavanlaatuisesti ja pitkäkestoisesti Venäjän hyökättyä Ukrainaan ja Yhdysvaltojen irtauduttua sääntöpohjaisen maailmanjärjestyksen tukemisesta.

3. Suomi toimittaa Ukrainalle puolustusmateriaaliapua sekä antaa koulutus- ja neuvonantotukea niin kauan kuin se on tarpeen.

-> Suomi toimittaa Ukrainalle puolustusmateriaaliapua sekä antaa koulutus- ja neuvonantotukea niin kauan kuin se on realistisesti mahdollista ja kansallisen edun mukaista.

6. Nato-jäsenyys on vahvistanut pelotetta, mikä pienentää sodan uhkaa. Suomen puolustuksen tukena on koko liittokunnan sotilaallinen voima, viime kädessä ydinpelote.

-> Nato-jäsenyyden mukanaan tuoma pelote on vakavasti rapautumassa, mikä lisää sodan uhkaa. Suomen puolustuksen tukena ei välttämättä olekaan koko liittokunnan sotilaallinen voima eikä Yhdysvaltojen ydinpelote.

17. Suomi tekee puolustusyhteistyötä liittolaisten kanssa ilman ennakkorajoituksia. Kahden- ja monenvälinen puolustusyhteistyö tukee Naton pelotetta ja puolustusta.

- Kahden ja monenvälisellä puolustusyhteistyöllä on myös itseisarvoa, jos Nato ei kykene toimimaan.

20. Puolustushallintoa ohjaava lainsäädäntö päivitetään niin, että se vastaa uutta puolustusratkaisua. Keskeisenä tavoitteena on mahdollistaa asevelvollisten osallistuminen Naton tehtäviin Suomen alueen ulkopuolella.

- Entä jos NATO ei kykene toimimaan mutta laajempaa Pohjois-Euroopan puolustusta toteutetaan esim. JEF-yhteistyön kautta.